

SUMMARY

Zosymenko Oksana. Theoretical aspects of professional training of social workers for realization of social and rehabilitation direction.

The article is aimed at determining theoretical aspects of professional training of social workers for realization of social and rehabilitation direction.

The research conducted made it possible for the author of the article to state that the main task of a social worker is help a person preserve himself and find his place in the society. This calls for the necessity of future social workers gaining a wide range of knowledge, practical skills and professional and personal qualities.

In the article it is highlighted that the task and duties, demands to knowledge and skills of a social worker including social and rehabilitation direction with the people who need it, are given in the reference book for qualification characteristics of the professions.

The author of the article emphasizes that combining professional knowledge and skills with high moral culture of a social worker is an important and necessary condition of his qualification. The author is sure that this is the reason of the necessity to train social workers for realizing social and rehabilitation direction of education of their moral culture.

The article reveals important individual and specific professional and personal qualities of a social worker. The attention is paid to the necessity to take into account the main legal and organizational foundations of providing social services aimed at social rehabilitation of people who are in difficult life circumstances.

The author presents the basic principles of providing social services to people who need them, including social and rehabilitation services, and gives the list of international documents which lay the foundation of providing services of social rehabilitation for people in difficult life situations.

The research proves that one of the most important components of the social rehabilitation theory is presented by the general and specific mechanisms which make the content of social rehabilitation in practice of social work with people who need it and determine strategic ways of implementing scientific results into social protection sphere.

The author also gives the interpretation of the notion of social rehabilitation in broad and narrow meaning, outlines kinds of social and rehabilitation activity and defines the main directions of rehabilitation activity.

Key words: professional training (education), future social worker, social and rehabilitation direction, social rehabilitation.

УДК 378.014.54:373.3+334

Неля Кінах

Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти

ORCID ID 0000-0002-9025-6514

DOI 10.24139/2312-5993/2021.01/192-206

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

У статті розглянуто деякі аспекти формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи як наукової проблеми. Здійснено дефінітивний аналіз наукових розвідок із проблем підприємництва, що дозволяє розглядати поняття «підприємливість» як систему педагогічних дій, спрямованих на розвиток педагогічної системи, мета якої полягала б у формуванні сукупності елементів професійно-педагогічного підприємництва, яке є системною

багатофакторною поліфункціональною індивідуальною якістю педагога з характерним комплексом підприємницьких знань, умінь, навичок, здібностей до виконання професійних завдань, визначення траєкторії власного професійного зростання, реалізації власних підприємницьких ідей, модернізацією власної діяльності, орієнтованої на успіх і розвиток підприємницької ініціативи. Результатом науково-теоретичних пошуків автора у площині формування професійно-педагогічного підприємництва вчителів початкових класів стало проведення пілотного дослідження (анкетування), яке підтвердило актуальність і взаємозв'язок професійного розвитку педагогів із підприємництвом. Подальші наукові пошуки автора пов'язані з напрацюванням шляхів реалізації моделі формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи, що дозволить спостерігати динаміку цього процесу й деталізувати предмет дослідження.

Ключові слова: підприємництво, підприємницька підготовка, підприємницька діяльність, підприємливість, формування професійно-педагогічного підприємництва.

Постановка проблеми. Динамічний темп розвитку всіх сфер суспільства, інтеграція до світового освітнього простору зумовлює оновлення змісту педагогічної освіти. В умовах упровадження ідей Концепції «Нова українська школа» освітянська спільнота отримала творчі модернізаційні виклики, за яких видозмінюється місія педагога в контексті європейського професіоналізму зі збереженням кращих українських традицій. Сьогодення вимагає від учителів початкової школи високого рівня компетентностей, мобільності, здатності до інноваційного мислення, постійної самоосвіти й самовдосконалення, орієнтування в нестандартних ситуаціях і творче самостійне їх розв'язання. Перспективи становлення й успішного розвитку як окремої людини, так і суспільства загалом безпосередньо залежать від якості освіти. Сучасний рівень розвитку освіти задає вектор освітянській практиці на формування конкурентоспроможної в ринкових умовах особистості, наділеної індивідуальними та професійними якостями, що дають змогу розв'язувати задачі в усіх сферах життя та брати на себе відповідальність за результати власної діяльності.

Розв'язання означеного завдання гальмується низкою суперечностей: між зростанням ролі підприємництва в державі та недостатньою підготовленістю до цього педагогів; між вимогами суспільства до рівня підприємливості та якістю її формування у процесі професійної підготовки; між потребою вчителів у сформованості власної підприємливості та відсутністю у процесі професійного розвитку відповідних форм і методів її формування. Розв'язання означених суперечностей потребує теоретичного обґрунтування й розробки педагогічних умов формування професійно-педагогічного підприємництва вчителів початкової школи, що забезпечить їх конкурентоздатність на вітчизняному й міжнародному ринках освітніх послуг. Сучасна освітня

галузь інтегрує зміст підприємницької та економічної освіти, формуючи підприємницьку компетентність. Відтак, учителю, передусім, початкової школи важливо компетентно реалізовувати у своїй професійно-педагогічній діяльності економічні знання, уміння, навички, цінності, досвід здійснення підприємницької діяльності. Ці вимоги засвідчують актуальність і перспективність розроблення проблеми підготовки педагога до формування професійно-педагогічного підприємництва.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми підприємницької діяльності та підприємницької підготовки в українській освіті в останні роки є предметом досліджень В. Андріанової, З. Гіптерс, Г. Назаренко, В. Майковської, О. Романовського, В. Шабанової та ін. Окремі питання професійної освіти та створення умов для розвитку освітнього підприємницького середовища досліджували вітчизняні й зарубіжні науковці, зокрема: І. Грищенко, В. Кремень, В. Луговий, С. Ніколаєнко, О. Романовський, М. Степко, Т. Оболенська, К. Корсак, В. Арутюнов, А. Сміт, К. Бенсон, Б. Кларк, Г. Іцковіц, Ю. Рубін та ін.

Проблемне поле дослідження ґрунтується на розвідках вітчизняних і зарубіжних науковців (І. Бех, І. Добренко, І. Зязюн, Д. Закатнов, Є. Єгорова, Н. Кульбіда, Н. Литвинова, Ю. Пачковський, П. Перепелиця, Є. Помиткін, О. Сергєєнкова, В. Семиченко, О. Скрипченко, В. Рибалка, С. Клімов, Б. Федоришин, П. Друкер, П. Девідсон, А. Маршалл, М. Пітерс, А. Сміт, Й. Шумпетер та ін.), де висвітлено стратегії формування готовності до підприємництва.

Відзначимо, у студіях зарубіжних учених (Майкл Сандлер, Марія Ліана Лакатус, Джона Дж-Сек Кім, Мартін Ласкеус, Марк Річардсон, Річард Катералл) розкриваються питання «індустрії освіти», розвитку різних форм підприємницької ініціативи, аналізується значення підприємництва в освіті. Особливий інтерес у межах заявленої проблеми викликає дослідження професора Алена Гібба, який визначає значущість підприємництва вчителя у професійній діяльності, що виявляється в ініціативності, здатності приймати рішення, вмінні вести переговори, цілісному управлінні бізнесом / проектами / ситуаціями, стратегічному мисленні тощо. Вочевидь, «підприємницький підхід в освіті вимагає високого рівня компетентності педагогів, наявність у них досвіду в галузі підприємництва та здатність «викладати в підприємницькому стилі».

У європейській літературі підприємництво в освіті включає: підприємницьку компетентність учителя, підприємницький дух, підприємницький підхід, підприємницьку грамотність, показники ефективності підприємництва тощо.

Аналіз наукової літератури дає підставу констатувати, що проблема формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи ще не отримала належного теоретичного обґрунтування та практичної апробації.

Мета статті полягає в розкритті окремих аспектів формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи як наукової проблеми через дефінітивний аналіз наукових розвідок із проблем підприємництва, проведення пілотного дослідження для виявлення ступеня розуміння вчителями початкової школи проблеми формування педагогічного підприємництва.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань, досягнення мети було використано такі методи дослідження: теоретичні: системно-аксіологічний, структурно-порівняльний, структурно-логічний, теоретичний аналіз педагогічної, фундаментально-філософської, управлінської літератури, нормативних документів, матеріали періодичних фахових і науково-метричних видань із теми дослідження; структурно-логічний аналіз та систематизація – із метою характеристики особливостей професійної підготовки педагогів нової формації; емпіричні: анкетування й опитування учасників освітнього процесу; зіставлення різних поглядів на проблему; узагальнення.

Виклад основного матеріалу. У реаліях сьогодення постає необхідність переосмислення соціальної та професійної місії сучасного вчителя початкової школи, адаптованого до сучасних соціокультурних умов, здатного до творчого пошуку, який має ухвалювати нестандартні рішення в ситуаціях ринкової конкуренції, уникаючи стереотипізації та шаблонів і засвоювати нові професійні ролі й функції, реалізовувати освітні проекти національного масштабу, бути конкурентоспроможним на європейському та світовому ринках освітніх послуг.

Необхідність означених перетворень у професійному розвитку вчителів початкової школи регулюється нормативно-правовою базою: Закон України «Про освіту», Постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 року № 462 «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти», Постанова від 21 лютого 2018 р. № 87, «Концепція нової української школи», Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», Національна доктрина розвитку освіти, Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Національна стратегія розвитку освіти в Україні до 2021 року, галузева «Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти»,

проект Концепції розвитку педагогічної освіти та в інших нормативні документи. Вивчення законодавчо-нормативного підґрунтя увиразнює національну візію України до 2030 року: заохочення підприємницької ініціативи кожного громадянина, створення «комфортного бізнес-клімату» та забезпечення свободи реалізації бізнес-ідей (УКРАЇНА 2030: Доктрина збалансованого розвитку, 2017)

Нормативні документи орієнтують на підготовку педагогічного працівника нового типу, який має достатній рівень загальної та фахової підготовки для гідної праці в нових постійно змінюваних соціокультурних умовах професійної діяльності. Із цього приводу в «Білій книзі освіти України» провідні вітчизняні науковці (І. Бурда, М. Євтух, І. Зязюн, В. Кремень, В. Луговий, О. Ляшенко, В. Мадзігон, С. Максименко, Н. Ничкало, О. Савченко, О. Сухомлинська та ін.) зауважили: «Сьогодні, на початку третього тисячоліття, Україна впритул підійшла до трансформаційної межі, коли пульс змін відчувається як ніколи. Відбувається зміна соціокультурних очікувань, мислення та способу буття, що безпосередньо віддзеркалюється в організації, функціонуванні й розвитку системи освіти (Кремень, 2009, с. 156). У таких умовах суспільні виклики й загрози як глобальні, так і локальні, передусім, відображаються в системі освіти, яка, втім, виявляється найбільш стійкою та стабільною серед існуючих соціальних систем».

Зауважимо, починаючи з 2016 року, внаслідок аналізу досвіду провідних країн світу, уряд України запровадив радикальну реформу загальної середньої освіти, яка базується на переході до здобуття так званих *soft skills* («м'яких» навичок), які, за дослідженнями Гарвардського та Стендфордського університетів, становлять 85 % у професійному зростанні людини. Провідну роль у становленні особистості відіграє вчитель – лідер, який здатний розкрити творчий потенціал учня, вміє організувати інтерактивне навчання, зацікавити, показати практичне застосування отриманих знань, виробити й розвивати їхні вміння й навички. «У зв'язку з цим варто говорити про нову роль учителя – не як єдиного наставника та джерела знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини» (Концепція нової української школи, 2016).

У 2016 році «Eurydice» – європейська інформаційна мережа в галузі освіти опублікувала звіт «Підприємницька освіта в школах Європи» (англ. «Entrepreneurship Education at School in Europe»), в якому зазначено, що освіта з підприємництва полягає у формуванні навичок і способів мислення з метою перетворювати творчі ідеї на підприємницьку діяльність. При

цьому підприємливість включає творчість, інновації та ризикованість, а також можливість планувати й керувати проєктами таким чином, щоб досягати поставлених цілей, що корисно не тільки в особистому та суспільному житті, але й на робочому місці.

Уперше проблему формування готовності до підприємництва на масштабному рівні було порушено Агентством міжнародного розвитку США (USAID) (Mansfield R.S., Mc Clelland D.C., Spencer L.M., Santiago J.) у 1987 р. в межах крос-культурного дослідження. За результатами дослідження було сформовано перелік якостей успішних підприємців, а саме: якості досягнення (ініціативність, здатність виокремлювати в кожній ситуації, явищі чи процесі потенційно важливі ресурси й ефективно їх використовувати, піклування щодо досягнення високої якості виконуваної роботи, усвідомлення зобов'язань, передбачених змістом контракту, цілісна зорієнтованість на ефективність); здатності щодо мислення та розв'язання проблемних ситуацій (систематичне планування окремих дій і діяльності загалом для вирішення однієї чи кількох проблем); наполегливість, контроль і самоконтроль; орієнтація на оточення (партнерів), що передбачає усвідомлення значення ділових контактів (Mansfield, 1987).

Важливим елементом підприємницької діяльності сучасного вчителя є спосіб і засоби досягнення цілі. Під ними розуміють певні знання, вміння, навички, а також особливі здібності, які розвиваються на основі вроджених анатомо-фізіологічних задатків. Американські дослідники Р. Хізрич і М. Пітерс виділяють 14 умінь і знань, які є найбільш важливими для підприємницької діяльності педагога, а саме:

- ясне розуміння підприємництва;
- відділення фактів від міфів;
- вміння давати виважені оцінки;
- вміння знаходити нестандартні рішення;
- вміння поводитись та ухвалювати рішення в умовах невизначеності;
- вміння виробляти нові ідеї;
- вміння оцінювати перспективність нових ідей;
- знання, які є необхідними для створення нової справи;
- вміння оцінювати зовнішню ситуацію;
- вміння оцінювати дії з точки зору етики й моралі;
- вміння укладати угоди, встановлювати контакти, вести переговори;
- вміння отримувати належне (Hizrich, 1990).

Сучасними дослідниками поняття підприємливість, у широкому значенні, визначається як практична кмітливість, здатність активно діяти, ініціативність. У вузько економічному значенні – це здібності людини до отримання прибутку з найменшими витратами. Вважається, що приблизно кожна 6–7 людина, тобто близько 15 % є підприємливими. Таким чином, з одного боку далеко не кожен може бути підприємцем, а з іншого – практично завжди й майже в будь-якому суспільстві є достатня кількість підприємливих людей (Пронікова, 2016, с. 342).

Результати дефінітивного аналізу наукових розвідок із проблем підприємництва засвідчили як спільні риси, так і розбіжності в підходах до розуміння термінологічного апарату. Зазвичай підприємництво трактується як особливий вид діяльності, який передбачає отримання прибутку, а провідними його ознаками є цілеспрямованість, систематичність, інноваційність, креативність, ризик тощо.

У довідковій літературі підприємництво визначається як «окремий вид бізнесу, самостійна ініціативна діяльність на власний ризик (виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг і заняття торгівлею), що ґрунтуються на вкладанні власних коштів, використанні існуючих та створенні нових можливостей з метою одержання прибутку» (Завадський, 2016, с. 355).

Ю. Пачковський акцентує на креативній ознаці підприємництва та розуміє його, як «особливий творчий різновид економічної діяльності й поведінки людини, керованої у своїй діловій активності особистими вигодами з урахуванням реальних інтересів і стратегічних цілей конструктивного розвитку та взаємодії усіх сфер суспільного життя» (Пачковський, 2004, с. 36).

У наукових працях Н. Комих і І. Лантух спостерігаються однакові підходи до визначення ознак підприємництва (цілеспрямованість, систематичність, відповідальність, інноваційність, отримання прибутку, ризикованість, невизначеність, самореалізація та творче самовдосконалення особистості тощо). Однак, Н. Комих зосереджується на соціокультурному вимірі й визначає підприємництво як «явище, яке іманентно присутнє в суспільстві та передбачає наявність соціально-економічної активності індивіда» (Комих, 2006, с. 11), а І. Лантух конкретизує функціональні аспекти підприємництва та вважає, що це «цілеспрямована, систематична, відповідальна інноваційна діяльність з управління капіталом» (Лантух, 2011, с. 15).

В. Сліпенко стверджує, що підприємливість найчастіше трактується як якість особистих можливостей та ідей, що проявляються у здатності втілювати їх у цінність для інших. Створена таким чином цінність може бути фінансовою, культурною або соціальною, незалежно від типу чи контексту в будь-якій сфері життєдіяльності та в можливому вартісному ланцюжку, що означає її створення у приватному, публічному та інших секторах, а також у будь-якому поєднанні цих секторів. Підприємливість як компетентність стосується всіх сфер життєдіяльності. Вона дає громадянам можливість піклуватися про власний розвиток, робити активний внесок у розвиток суспільства, виходити на ринок праці як найманий працівник або самозайнята особа, а також започатковувати власну справу чи виводити на вищий рівень підприємство, яке може мати культурне, соціальне або комерційне спрямування (Сліпенко, 2017, с. 197)

Турецькі науковці М. Калкан та К. Кайгусуз, досліджуючи особливості психології підприємництва, визначають підприємливість як специфічну поведінку особистості, її ставлення та реакції до процесів і явищ у таких, що постійно змінюються умовах, задля створення нових / інноваційних підходів до вирішення існуючих проблемних питань. У науковому доробку турецьких дослідників (Kalkan, 2012) означено комплекс підприємницьких якостей особистості, що були виокремлені на основі узагальнення попередніх досліджень і власних висновків. Відтак, серед 42 професійно-особистісних підприємницьких якостей першу п'ятірку займають: упевненість у собі, поміркованість, активність та енергійність, майстерність і вміння йти на ризик.

Європейські науковці М. Бачігалупо, П. Кампиліс, І. П'юні та Г. Ван ден Бранде пропонують розглядати «підприємливість» як компетентність, яка стосується всіх сфер життєдіяльності (Vasigalupo, 2016, с. 39). На думку вчених, вона дає громадянам можливість користуватися наявними ресурсами й ідеями, а також утілювати їх на користь суспільства через започаткування власної справи чи вихід на ринок праці як найманий працівник або самозайнята особа, яка спроможна вивести підприємництво на вищий рівень та може мати культурну, соціальну або комерційну цінність.

Конструктивною нам видається позиція А. Дядіна, згідно з якою виокремлюються такі основні підходи до трактування термінологічного апарату підприємницької діяльності, а саме: прибутковий (підприємницькою вважається будь-яка діяльність, результатом якої є прибуток), особистісний (підприємець є суб'єктивним особистісним фактором підприємництва), мотиваційний (рушійними силами підприємницької діяльності є мотиви, прагнення, бажання, а не спеціальні здібності індивіда), функціональний

(підприємницька діяльність спрямована на отримання суспільної та особистої вигоди) (Дядін, 2017, с. 66).

Ґрунтуючись на результатах зарубіжних і вітчизняних учених, вважаємо, що становленню педагога як підприємливого успішного професіонала сприятиме розвиток системи індивідуально-особистісних якостей, які умовно можна об'єднати в такі групи: «успіхи й досягнення» (ініціативність; здатність раціонально використовувати всі наявні ресурси й потенційні можливості в досягненні свідомо поставленої мети, долаючи при цьому зовнішні та внутрішні перешкоди; володіння достовірною актуальною інформацією, своєчасне її застосування; пошукова активність і наполегливість; прагнення до успіхів; усвідомлення відповідальності за свої дії загалом і зокрема щодо підвищення ефективності діяльності); «лідерство» (упевненість у собі; здатність переконувати співрозмовників, партнерів; здатність працювати в команді й бути лідером; директивність і постійне підвищення власного рівня освіченості); «підприємницьке мислення» (цілеспрямованість і планування; генерування й оцінювання ідей; результативність дій у розв'язанні проблемних ситуацій); «взаємодія та відносини» (надійність і чесність; комунікативність і визнання важливості ділових відносин; прагнення постійно розширювати сферу спільної діяльності з метою ефективного виконання поставлених завдань; імідж); «економічна грамотність» (наявність знань і вмінь у питаннях здійснення підприємницької діяльності, прагнення до самовдосконалення, орієнтація у професійній сфері); «індивідуально-особистісний потенціал» (працездатність, що конкретизується потенційними здібностями індивіда виконувати певну діяльність на заданому рівні ефективності впродовж певного часу; саморегуляція, що деталізується сукупністю взаємопов'язаних усвідомлених індивідом дій щодо досягнення необхідного психічного стану, управління своєю психікою; працьовитість, яка виражається через ділову активність; досвідченість; самоорганізація; усвідомлення власних здібностей, сильних і слабких сторін; креативність і нестандартне мислення; послідовність як здатність систематизувати трудову діяльність задля досягнення максимально можливого корисного ефекту з урахуванням конкретних умов цієї діяльності).

Згідно з ресурсом Освітньої фундації Джорджа Лукаса Edutoria, вчителі-підприємці – це професіонали та професіоналки, які викладають у школах, але також мають час, сили й бажання для реалізації власних підприємницьких ідей. Хтось із них створює онлайн-курси або позашкільні програми та майстер-класи, хтось фокусується на громадській або бізнес-діяльності, використовуючи ґрантові можливості, інші розробляють нові

освітні технологічні рішення, змінюють стандарти або працюють із батьківством. Талановиті педагоги, незадоволені застарілими книгами й іншими освітніми продуктами, демонструють надзвичайне бажання та здатність розвивати свій «соціально-професійний бізнес» – і змінювати не тільки освітні технології, але й будь-який інший аспект життєдіяльності. Дослідники наголошують, що як і успішні підприємці, так і успішні педагоги працюють не тільки задля фінансової стабільності, але й для того, щоб вирішувати конкретні проблеми та впливати на те, куди та як рухається світ. За інформацією TeachThought, середньостатистичний/-а учитель/-ка приймає 1 500 освітніх рішень за один шкільний день. Тож мультизадачність і вміння розставляти пріоритети є обов'язковими характеристиками як успішного бізнесмена, так і успішного педагога. Шкільні педагоги є природними фандрейзерами. Вони вчаться залучати до своїх ініціатив батьківство, керівництво, місцеву владу й бізнес. Ніколи не бояться зробити запит і виголосити натхненну промову на підтримку свого проєкту.

Для виявлення ступеня розуміння аспектів формування педагогічного підприємництва було проведено пілотне дослідження через анкетування вчителів початкових класів – слухачів Волинського інституту післядипломної освіти (вбірка складала 200 вчителів у віці 30–60 років).

На основі аналізу результатів анкетування з'ясувалося, що педагоги визначають підприємця в цілому як «юридичну особу, яка має свою справу, що приносить прибуток» або як «людину, яка веде приватний бізнес і працює на себе». Але серед визначень підприємця є підходи, які відображають його зв'язок із загальнодержавними інтересами й цивільними ціннісними орієнтирами: «це людина з активною життєвою позицією, яка займається отриманням прибутку за допомогою тієї чи іншої сфери діяльності, пропонуючи послуги, затребувані суспільством»; «це людина, яка надає послуги в будь-яких сферах суспільної діяльності, але ці послуги надаються в приватному порядку, у міру затребуваності їх суспільством і на комерційній основі».

На питання «Чи можливо підприємництво у сфері освіти» 60 % респондентів відповіли позитивно («можливо», «все може бути», «маю таку мету», «Так, бачу, але не найближчим часом»), 25 % – негативно (багато з них це пояснили складністю формування початкового капіталу) і 15 % не змогли відповісти. Лише 45 % учителів бачать себе підприємцем на будь-якому етапі свого життя, 30 % – не бачать такої перспективи, решта вагалися відповісти на поставлене запитання. Цікаво, що 20 % педагогів вважають, що підприємництво й освіта не сумісні.

Серед форм підприємництва у сфері освіти респонденти вказали такі: репетиторство (100 %), приватний освітній центр, психологічна консультація, додаткова освіта, консультування, логопедія (20 %), приватні уроки (35 %); приватний центр дитячої творчості (15 %), приватні школи (10 %); приватні корекційні установи (5 %).

Відповідаючи на питання про те, які складнощі та проблеми можуть виникнути під час організації своєї справи у сфері освіти, педагоги зазначили такі: нерентабельність (10 %), справа не буде себе виправдовувати (18 %), складність отримання ліцензії на приватну практику (36 %), незатребуваність (24 %), мінімальний попит, тому що «в нашій країні освіта безкоштовна» (20 %), висока вартість оренди приміщення (45 %), високі податки (50 %).

На питання про те, які знання необхідні починаючим підприємцям», 68 % учителів вказали на знання у сфері економіки, права, в т.ч. й обов'язки підприємця; 47 % відзначили необхідність вивчення короткого курсу з підприємництва, в т.ч. і знання законодавства в цій сфері; 35 % цікавляться основами бізнесу й маркетингу; 25 % хотіли б отримати знання фінансових основ підприємництва («де взяти початковий капітал»).

Визначаючи найважливіші особистісні якості підприємця у сфері освіти, 88 % педагогів вказали комунікабельність, компетентність, лідерство; 67 % – цілеспрямованість, упевненість, відповідальність; 58 % стверджують, що такою якістю є розважливність; 45 % – дисциплінованість; 42 % думають, що підприємцю необхідно бути мобільним; 28 % вказали працелюбність і безкорисливість. Цікаво, що ніхто не вказав підприємницьку підготовку. Оцінюючи себе як підприємця, 35 % опитаних вважають, що в них є необхідний для підприємця набір якостей («я міг би вести підприємницьку діяльність»); 30 % вказали, що володіють необхідною для такої діяльності працьовитістю; 47 % відповіли, що їм не вистачає лідерських якостей.

Серед знань, які вчителі хотіли б отримати, щоб зайнятися бізнесом у сфері освіти, відповіді розподілилися таким чином: закони, регулюють підприємницьку діяльність (68 %), розширений курс підприємництва (35 %); складання бізнес-плану (32 %). Серед опитаних 18 % вказали, що такі знання не потрібні, тому що вони не планують займатися підприємництвом.

Результати анкетування дозволяють зробити такі висновки: 1) значна частина опитаних педагогів передбачає, що їх професійна діяльність може бути пов'язана з підприємництвом, 2) для того, щоб стати успішним підприємцем необхідні відповідні знання.

Значущість формування підприємницьких якостей сучасного вчителя початкових класів підкреслюється тим, що в Україні, за останні роки, з'явилася велика кількість спеціалізованих гімназій і шкіл, зокрема приватної форми власності, які спрямовані на активне й неперервне впровадження новітніх педагогічних технологій, пошук нових підходів до якісної підготовки молодого покоління до подальшого навчання, адаптації в суспільстві, пошуку власного «Я» тощо.

Тому цілком правомірно стверджувати, що сучасна початкова освіта потребує вчителя, здатного до творчого пошуку, креативних шляхів у професійній діяльності, який працює в новому форматі та є конкурентоспроможним. Такий учитель початкових класів, є не пасивним транслятором готових педагогічних чи методичних рецептів, а харизматичним творчим лідером, фундатором освітніх ініціатив та інновацій, яскравою індивідуальністю, який реалізовує у взаємодії з учасниками освітнього процесу власний гуманістичний світогляд і світорозуміння. А відтак, він має бути спрямованим на постійне підвищення свого фахового й особистісного рівня, готовим до педагогічних експериментів та наукових пошуків, позаяк будь-яка діяльність безглузда, якщо в її результаті не створюється якийсь продукт, чи нема нових досягнень.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, проведене теоретико-емпіричне дослідження, що спирається на результати аналізу застосування категорії «підприємливість» у фаховій літературі, дозволяє розглядати дану дефініцію як систему педагогічних дій, спрямованих на розвиток педагогічної системи, мета якої полягала б у формуванні сукупності елементів професійно-педагогічного підприємництва, яке є системною багатофакторною поліфункціональною індивідуальною якістю педагога з характерним комплексом підприємницьких знань, умінь, навичок, здібностей до виконання професійних завдань, визначення траєкторії власного професійного зростання, реалізації власних підприємницьких ідей, надаючи приклади імплементації підприємницької компетентності в реальному житті, змінювати не тільки освітні технології, але й формувати власну конкурентоспроможність. Це забезпечується певними підприємницькими якостями, модернізацією власної діяльності, орієнтованої на успіх і розвиток підприємницької ініціативи. Результатом науково-теоретичних пошуків автора у площині формування професійно-педагогічного підприємництва вчителів початкових класів стало проведення анкетування вчителів початкової школи, яке підтвердило актуальність і взаємозв'язок професійного розвитку педагогів із підприємництвом.

Подальші наукові розвідки автора будуть пов'язані з напрацюванням шляхів реалізації моделі формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи, що дозволить спостерігати динаміку цього процесу й деталізувати предмет дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

- Vacigaluro, M., Kampylis, P., Punie, Y., Van den Brande, G. (2016). *EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework*. Luxembourg: Publication Office of the European Union.
- Кремень, В. Г. (2009). *Біла книга національної освіти України*. Київ. (Kremen, V. G. (2009). *White Book of National Education of Ukraine*. Kiev.)
- Дядін, А. С. (2017). Дефініція категорії «підприємницька діяльність». *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі і послуг, 1*, 62-72. (Dyadin, A. S. (2017). Definition of the category "entrepreneurial activity". *Economic Strategy and Prospects for Trade and Services, 1*, 62-72).
- Завадський, Й. С. (2006). *Економічний словник*. Київ. (Zavadsky, J. S. (2006). *Economic dictionary*. Kiev).
- Kalkan, M. (2012). The Psychology of Entrepreneurship. Retrieved from: <https://www.intechopen.com/books/entrepreneurship-born-made-and-educated/the-psychology-of-entrepreneurship>.
- Комих, Н. Г. (2006). *Соціокультурний контекст становлення та розвитку підприємництва в Україні* (автореф. дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.04). Харків. (Komih, N. G. (2006). *Sociocultural context of formation and development of entrepreneurship in Ukraine* (PhD Thesis: 22.00.04). Kharkiv).
- Концепція нової української школи*. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>. (*The concept of a new Ukrainian school*. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>).
- Лантух, І. В. (2011). Підходи до функціонального аналізу підприємництва. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі, 1 (45)*, 14–18. (Lantukh, I. V. (2011). Approaches to the functional analysis of entrepreneurship. *Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade, 1 (45)*, 14–18).
- Mansfield, R. S. (1987). *The Identification and Assessment of Competencies and Other Personal Characteristics of Entrepreneurs in Developing Countries: Final Report Project*.
- Пачковський, Ю. Ф. (2004). *Підприємництво як предмет соціопсихологічного дослідження (діяльнісно-поведінковий аспект)* (автореф. дис. ... д-ра соціол. наук: 22.00.04). Київ. (Pachkovsky, Y. F. (2004). *Entrepreneurship as a subject of sociopsychological research (activity-behavioral aspect)* (Dr. Thesis: 22.00.04). Kiev).
- Закон України «Про освіту» (*Law of Ukraine "About education"*) (2017). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214519>.
- Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»* (*Professional standard by professions "Primary school teacher of general secondary education", "Primary teacher (with a diploma of junior specialist)"*) (2020). Retrieved from: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv>.
- Пронікова, І. В. (2016). Виховання підприємливості та формування економічного мислення в учнів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету, 13*, 342–345. (Pronikova, I. V. (2016). Entrepreneurship education

and formation of economic thinking in students. *Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University*, 13, 342–345).

Сліпенко, В. (2017). Особливості розвитку підприємницької компетентності школярів у загальноосвітніх навчальних закладах: Американський досвід. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*, 5/37, 197–205. (Slipenko, V. (2017). Peculiarities of development of entrepreneurial competence of schoolchildren in secondary schools: American experience. *Anthropological studies. Series "Pedagogy"*, 5/37, 197–205).

Уроки з підприємницьким тлом: навчальні матеріали. Режим доступу: <https://www.slideshare.net/MARO51/2014-58416960> (*Lessons with an entrepreneurial background: educational materials*. Retrieved from: <https://www.slideshare.net/MARO51/2014-58416960>)

УКРАЇНА 2030: Доктрина збалансованого розвитку. Режим доступу: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/E-Book-Doctrine-2030.pdf> (UKRAINE 2030: *The Doctrine of Balanced Development*. Retrieved from: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/E-Book-Doctrine-2030.pdf>)

Hisrich, R. D. (1990). Entrepreneurship/intrapreneurship. *American Psychologist*, 45, 209–222.

РЕЗЮМЕ

Кинах Неля. Формирование профессионально-педагогического предпринимательства учителей начальной школы как научная проблема.

В статье рассмотрены некоторые аспекты формирования профессионально-педагогического предпринимательства учителя начальной школы как научной проблемы. Осуществлен дефинитивный анализ научных исследований по проблемам предпринимательства, позволяет рассматривать понятие «предприимчивость» как систему педагогических действий, направленных на развитие педагогической системы, цель которой заключалась бы в формировании совокупности элементов профессионально-педагогического предпринимательства, которое является системным многофакторным полифункциональным индивидуальным качеством педагога с характерным комплексом предпринимательских знаний, умений, навыков, способностей к выполнению профессиональных задач, определения траектории собственного профессионального роста, реализации собственных предпринимательских идей, модернизацией собственной деятельности, ориентированной на успех и развитие предпринимательской инициативы. Результатом научно-теоретических поисков автора в плоскости формирования профессионально-педагогического предпринимательства учителей начальных классов стало проведение пилотного исследования (анкетирования), которое подтвердило актуальность и взаимосвязь профессионального развития педагогов с предпринимательством. Дальнейшие научные исследования автора связаны с наработкой путей реализации модели формирования профессионально-педагогического предпринимательства учителя начальной школы, что позволит наблюдать динамику этого процесса и детализировать предмет исследования.

Ключевые слова: предпринимательство, предпринимательская подготовка, предпринимательская деятельность, предприимчивость, формирования профессионально-педагогического предпринимательства.

SUMMARY

Kinakh Nelia. Formation of professional and pedagogical entrepreneurship of primary school teachers as a scientific problem.

The article considers some aspects of the formation of professional and pedagogical entrepreneurship of primary school teachers as a scientific problem. It is established that entrepreneurship as a pedagogical phenomenon, as well as the essence of the concepts of

“entrepreneurship” and “entrepreneurial activity” are the subject of scientific research of many domestic and foreign scientists, but the problem of professional pedagogical entrepreneurship of primary school teachers remains insufficiently studied. The purpose of the article is to reveal some aspects of the formation of professional and pedagogical entrepreneurship of primary school teachers as a scientific problem through a definitive analysis of scientific research on entrepreneurship, a pilot study to identify the degree of understanding of primary school teachers of pedagogical entrepreneurship. A definitive analysis of scientific research on the problems of entrepreneurship, which allows us to consider the concept of “entrepreneurship” as a system of pedagogical actions aimed at developing a pedagogical system, the purpose of which would be to form a set of elements of professional and pedagogical entrepreneurship, a set of entrepreneurial knowledge, skills, abilities, ability to perform professional tasks, determining the trajectory of one’s own professional growth, implementation of one’s own business ideas, modernization of one’s own activities, focused on success and development of entrepreneurial initiative. To solve the tasks, achieve the goal, the following research methods were used: theoretical: systems-axiological, structural-comparative, structural-logical, theoretical analysis of pedagogical, fundamental-philosophical, management literature, normative documents, materials of periodicals and scientific-metric publications on research topics; structural-logical analysis and systematization – in order to characterize the features of professional training of teachers of the new formation; empirical: questionnaires and surveys of participants in the educational process; comparison of different views on the problem; generalization. The result of scientific and theoretical research of the author in the field of formation of professional and pedagogical entrepreneurship of primary school teachers was a pilot study (questionnaire), which confirmed the relevance and relationship of professional development of teachers with entrepreneurship. Further scientific research of the author is connected with the development of ways to implement the model of formation of professional and pedagogical entrepreneurship of primary school teachers, which will allow to observe the dynamics of this process and detail the subject of research.

Key words: *entrepreneurship, entrepreneurial training, entrepreneurial activity, entrepreneurship, formation of professional and pedagogical entrepreneurship.*

УДК 378.22.015.3:005.32+364:808.5-047.22

Наталія Колодій

Національний університет «Львівська політехніка»

ORCID ID 0000-0001-5270-039X

DOI 10.24139/2312-5993/2021.01/206-218

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті розкрито сутність понять «мотив», «мотивація», «інтерес», «потреба», «стимул», «мовлення», «професійні мовленнєві компетентності». Визначено професійну мовленнєву компетентність майбутнього фахівця із соціальної роботи, як його здатність якісно та ефективно використовувати мовні норми для досягнення визначених, відповідно до конкретних професійно-мовленнєвих ситуацій цілей і завдань. Окреслено основні шляхи підвищення мотивації майбутніх бакалаврів соціальної роботи у формуванні професійної мовленнєвої компетентності. З’ясовано подальші наукові розвідки, що стосуватимуться вдосконаленню педагогічної моделі формування професійної мовленнєвої компетентності студентів у технічному закладі вищої освіти